

MESLEĞİ: GAZETECİ Gazetecilik Mesleği

Yrd.Doç.Dr. Semra ATILGAN
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İletişim Fakültesi

Gazeteciliği bir meslek olarak tanımlamak tartışmalı bir konudur. Bir iş uğraşı içinde olan kişinin mali sorumluluk veya mal sahipliği söz konusudur. Tahsil sonucu elde edilmiş mesleklerin yanı sıra, kişinin kendi gayretiyle geleneksel yapı içinde elde ettiği meslekler (süreç içinde bu mesleklerin bir kısmı da işe dönüşmektedir) de vardır. Bunun dışında kalan herkesi bir meslek sahibi olarak kabul etmek olanaksızdır.

Meslek uğraşında, para kazanmanın dışında bir etik çerçevesinde hizmet ve belli bir bilgi, beceri işinin kendinden sonra gelenlere aktarılması söz konusudur. Gazetecilik uğraşında olan kişinin, ekonomik beklentileri çoğunlukla kamu hizmeti düşüncesinin arkasında kalmıştır. Gazeteciliğin bir meslek olup olmadığının ispat edilmesinden daha çok önemli olan, bu alanda çalışanların gazetecilik bir meslekmiş gibi davranmalarıdır.

Günümüzde modern gazeteciler, özellikle 1960'lardaki sivil haklar konusundaki ayaklanma hareketleri ve Vietnam savaşından bu yana, kendilerini profesyonel olarak tanımlama yolundaki istekleri artmıştır. Gazeteciler de doktorlar ve avukatlar gibi mesleklerini yaparken ferdi özerklik istemektedirler. (1).

Gazeteci, bilgi toplamak, onu doğrulamak ve topladığı bilgiyi hitap ettiği topluma göre işlemek durumunda olan kişidir. Zihinsel ve ahlaksal bir sorumluluk gerektiren bu meslek aynı zamanda yetenek ve cesaret de gerektirir. Teknolojik gelişmelerin özellikle basında kullanılması, basında rekabeti ve güçlü sermayenin önemini artırmıştır. Bu gelişmeler basının her zaman olduğundan daha hızlı ve daha güçlü olmasına yol açmıştır. Gazeteci, görevi gereği büyük güç merkezleriyle, siyasal ve ekonomik güçlerle hem iç içedir

hem de karşı karşıya.Bu güç merkezleri gazeteciyi denetim altında tutmak isterler. ” Gazeteciler, bu sistem içinde hareket ederler. Bazıları sistem içinde tükenir, bazıları ise şiddetle karşı koyar ve hızluluk, gösterişlilik ve verimlilik dışındaki ölçütlerin de dikkate alınması için mücadele ederler” (2).

Ülkelere göre farklılık gösteren politik, sosyal, hukuksal, ekonomik, teknik, eğitim vb. faktörler gazetecilerin statülerinin, haklarının ve sorumluluklarının da ülkelere ve bölgelere göre değişiklik göstermesine yol açar. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu profesyonel gazeteciyi; “ asli, sürekli ve ücretli işi bir veya birkaç yazılı veya görsel-işitsel kitle iletişim aracına yazı veya resimle katkıda bulunmak olan ve kazancının çoğunu böylece sağlayan kişi olarak “ tanımlamaktadır. Mesleklerin uluslararası standart sınıflandırılmasında işçi statüsü bir kenara bırakılarak meslekler tanımı yapılmaktadır. Buna göre gazeteci, “ gazetelerde ve süreli yayınlarda yayımlanmak veya radyo veya televizyondan yayınlanmak üzere güncel olayları ve haberleri toplayan, veren ve yorumlayan kişidir “ (3).

Hohenberg’e göre ise; mesleğinde kaldığı süre boyunca bir gazetecinin profesyonel gazeteci olup olmadığının ölçüsü ; 1-Sorumluluk ve muhakereme kabiliyeti, 2-Eğitim, yetiştirme tarzı, meslekte edindiği tecrübe ve staj, 3-Muhabirler, yazarlar ve yayın müdürleri için gerekli teknik bilgi ve 4-Meslek standartları ile meslek ahlakına uygunluktur (4).

Genel anlamda ise gazeteci, yalnız gazetecilikle meşgul olan, bütün çalışma zamanını bu mesleği yapmak için harcayan kişidir (5).Gazeteci olunmaz, gazeteci doğulur özdeyişinin çürütülmesine karşın, eğitimi ne olursa olsun bir gazetecinin, çalışkan, uyanık, şüpheli ve aktif olması gerekliliği de tartışılmaz bir gerçektir (6).

Dünyada Gazetecilik Mesleği

Gazetecinin tanımı ülkelere göre farklılık gösterir. Örneğin, Arjantin’de gazeteci unvanını, günlük veya süreli yayınlarda ve haber ajanslarında, verilen ücret karşılığında yapan kişilere tanınmaktadır. Gazete haberi niteliğindeki enformasyon veya haberi veren, yayın veya gösteren radyo, televizyon ve sinemada aynı işleri yapanlar da tanıma dahildirler.

Belçikada gazeteci olmak için gerekli olanlar; en az 21 yaşında olmak, ceza yasasının bazı maddeleri uyarınca haklardan yoksun kılınmamış bulunmak, gazetecilik mesleğini en az iki yıl asıl veya yan uğraş olarak yap-

mak, herhangi bir ticari faaliyette ve özellikle reklamcılıkla ilgili bir faaliyette bulunmamak gerekmektedir. Fransa'da ise; başlıca işi, düzenli olarak ve ücret karşılığında bir günlük gazete veya süreli yayında çalışmak ve geçimini bu işten sağlamak gerekmektedir (7).

Bazı ülkelerde ise profesyonel gazeteci sayılabilmek için, mesleğe girişte birtakım düzenlemeler getirilmektedir. Mesleğe başvuruyu birtakım koşullara bağlayan bu durumda, mesleğe başvuru sayısız biçimlerde kontrol edilmektedir. Profesyonel gazeteci ünvanı kanunlar ve mesleğin kendisi tarafından tanınmakta ve garanti altına alınmaktadır.

Örneğin İngiltere'de mesleğe giriş için bir gazeteci adayının pek çok aşamadan geçmesi gerekmektedir. İngiltere'de görünüşte hakim olan, Ulusal Konsey tarafından gazeteci adaylarına sunulan özel bir eğitim programı ile gazeteci olabilmek için bir gazetede üç yıl çalışmak ve bu üç yılın sonunda bir sınavdan geçmek gerekmektedir. Bu çalışmanın ilk yılında gazeteci adayları, haber konusunda deneyim kazanmaları sağlanır, röportaj teknikleri öğretilir. Resmî ve yerel hükümet toplantılarına katılabilir ancak bu dönemde yaptıkları haberler gazetede yayınlanacak nitelikte değildir. Bu dönemde, gazetecilik hakkında temel literatür taranarak teorik bilgiler alınır.

İkinci yıl, gazeteci adayları stenolarını dakikada 100 kelimeye çıkarılmış olurlar. Bağımsız olarak adliye muhabirliği yapmaya başlarlar. Çocuk ve sulhmahkemelerindeki davaları izlerler. Sorumluluk almaya cesaretlendirilirler. Özellikle bazı özel alanlarda (sanat, spor vb.) bağımsız çalıştırılırlar.

Üçüncü yılda ise, daha hız ve adliye muhabirliğinde daha çok deneyim kazanmışlardır. Haberleri gazetede yayınlanmaya başlamıştır. Birtakım özel ihtisas gerektiren konularda (flim eleştirisi gibi) makaleler yazmaya başlamışlardır. Bu yılın sonunda uzmanlık sınavına girerler. Yılda - Nisan ve Ekim de olmak üzere - iki kez yapılan bu sınavda; iki deneyimli gazeteci tarafından gazeteci adaylarından birbuçuk saat içinde bir haber veya röportaj yazmaları istenir. Bu sınavı başaran adaylar sertifikalarını alarak, gazeteci olarak çalışmaya hak kazanırlar (8).

1970'lerden bu yana, Batı Avrupa'da çok çeşitli biçimde gazetecilik eğitimi gelişmiştir. Fransa ve Almanya'da daha çok, Amerikan gazetecilik okullarına benzeyen gazetecilik okulları vardır. Strasbourg, Lille, Paris, Bordeaux, Tours, Dijon ve Toulouse'daki bu okulların yanı sıra; Paris, Bordeaux ve Toulouse'da ki üniversitelerde kitle iletişimi araştırmaları da ya-

pılmaktadır. Batı Almanya'da da benzer pek çok okul vardır. Batı Avrupa'nın bir çok eski üniversitesinde kitle iletişimine bir disiplin olarak bakılmaktadır. Gazetecilik eğitimi, kitle iletişim araştırmaları ve teorileri özellikle sosyal ve politik bilimler perspektifi çerçevesinde değerlendirilmektedir.

İskandinav ülkelerinde de, çok güçlü bir gazetecilik eğitimi verilmektedir. Bu eğitimde amaç, habercilik, gazete yönetimi, sayfa çizimi konusunda bilgiler vermektir. Bu okulların en büyüğü sayılan Norveç gazetecilik enstitüsü'nde (NIJ), 20 fakülte vardır. NIJ İskandinav ülkelerinden gelen tüm öğrencilere açıktır (9).

Belçika'da da profesyonel gazetecilik statüsü hukuken tanınır ve korunur. Aynı biçimde, Brezilya'da da gazetecilik mesleği Çalışma Bakanlığına tescili ile mümkündür. İtalya'da ise, Gazeteciler Enstitüsü Konseyi'nin görevlerinden biri de gazeteciler siciline tescil edilecek kimseleri tesbit etmektir. Lüksemburg'da da basın Konseyi gazetecilik mesleğini yapacak olanların sahip olması gereken koşulları belirler ve kimliklerini verir (10).

Amerika'da ise, gazetecilik eğitimi 1878'lerde Missouri Üniversitesinde başlamıştır. Dünyadaki ilk gazetecilik eğitimi veren Missouri Journalism School 1908'de eğitime başlamıştır. Ardından, 1912 yılında gazetecilik eğitimine başlayan Columbia üniversitesi, gazetecilik eğitiminde en ünlü okul olarak varlığını sürdürmektedir. Bugün Amerika'da, tüm çalışma zamanını gazeteciliğe ayıran, muhabirler, yazarlar, köşe yazarları, editörler gazeteci sayılırlar. Bu kavrama radyo ve televizyonda haber dairesinde çalışanlar da dahildir (11).

Değişik ülkelerdeki, hemen hemen birbirine benzer uygulamaların amacı gazetecilik mesleğinde profesyonelliği sağlamak içindir. Böylece amatör sayılabilecek olanları mesleğin dışında tutmak, mesleki bir standart sağlamak için de adaylardan belli koşullara sahip olmaları ve mesleği sürdürmek için gerekli koşulların devamını sağlamak amaçlanır .

Türkiye'de Gazetecilik Mesleği

Kanunlarımıza göre fikir işçisi sayılan gazetecinin kesin bir tanımı yapılmamıştır. İstihdam ve çalışma koşulları söz konusu olduğunda, kesin bir tanım yapmak zorunlu olmaktadır. Bazı kanunlarda, gazetecinin kimliğini açıklayacak tanımlamalar mevcutsa da, bunlar o kanunun uygulama alanını saptamak için yapılmış tanımlardan öteye gitmemektedir (12).

Türkiye’de, geçimlerini gazetecilikten sağlayanları biraraya getiren 1938 yılında kurulan “Türk Basın Birliği” Kanununun 1. maddesinde gazeteci tanımı yapılmıştır. Buna göre, gazeteci “ gazete, dergi, ajans sahipleriyle, yazı, haber, resim fotoğraf ve tashih işlerinde ücretle devamlı ve muntazam surette çalışarak bu işi meslek edinen kimse...” olarak tanımlanmıştır.

Bu dönemde görev ve nitelikleri belirlenen bu gazetecilere, görevlerini yerine getirmekte kolaylık sağlamak amacıyla Dahiliye Vekaletince birer basın kartı da verilmişti. Bu basın kartı, gazetecilere ilk olarak Devlet Demir-yollarında % 60 indirim sağlamıştır. (13).

Günümüzde, Türkiye’de kimin gazeteci sayılıp sayılmadığını anlamak için başvurulacak kaynaklar; 5680 sayılı Basın Kanunu, 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun ve Basın Kartları Yönetmeliğidir.

5680 sayılı kanun gazeteci tanımını açık olarak yapmamakla birlikte, muhabir ve sorumlu yazı işleri müdürü olmak için gerekli şartları belirtmiştir. 5953 sayılı (20.6.1952 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren bu kanun, 19.2.1954 de 6253 sayılı Kanun ile, 10.01.1962 yılında da 212 kanunla değiştirilmiştir) kanun ise gazeteci tanımını ve bu kanunun dışında kalanları açıklamıştır. “Bu üç kaynağın gazeteciye bakışı birbirinden oldukça farklıdır. Örneğin 5680 sayılı Kanunun gazete sahibi, sorumlu müdür veya muhabir sıfatını almasına izin vermediği bir kimse üstelik fiilen gazetecilik yapmıyor olsa da basın kartı alabilir. Böylece kendisinin gazeteci olduğunu iddia edebilir “ (14).

Aynı biçimde, Basın kartı yönetmeliği, sarı basın kartı alınabilmesi için -esas gazetecilik görevinden ayrı olarak gazetecilik dışında bir işin- o matbaa, dergi ve gazetede dahi yapılmasını şart koşmuştur. Örneğin bir gazetecinin, aynı zamanda idari hizmetler yapması durumunda sarı basın kartı alamaması gerekmektedir. Buna karşılık belirtilen durumda bu kişinin 212 sayılı Kanun kurallarından yararlanabilmesi olanağı vardır.

5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanunun, 1. maddesi gazeteciyi şöyle tanımlamaktadır.

“Bu kanun hükümleri, Türkiye’de yayınlanan gazete ve mevkutelerle haber ve fotoğraf ajanslarında her türlü fikir ve sanat işlerinde çalışan ve İş Kanunundaki “ işçi “ tarifi şumülü haricinde kalan kimselerle bunların işverenleri hakkında uygulanır.

Bu kanunun şumulüne giren ve sanat işlerinde ücret karşılığı çalışanlara gazeteci denir “.

Kavrama açıklık getirmek için fikir ve sanat işlerinin ne olduğunun açıklık kazanması gerekmektedir. “Başta gazete olmak üzere, dergi radyo ve TV gibi kitle haberleşme araçlarında veya bunlara haber sağlayan ajansların haber, yazı ve yayın işlerinde çalışan görev ve sorumluluk alan kimsedir gazeteci. Bir kitle haberleşme aracının yazı işleri bölümü, genellikle bir genel yönetmenin yönetiminde haberleri araştırır, toplar, yazar, yayın için işler, değerlendirir, resimler, haber yorumları yapar ve diğer günlük yazıların sağlanması ile ilgilenir. Bunun için yazı işlerinde haber, fotoğraf, spor, magazin gibi bölümler, yeter sayıda haberci, haber fotoğrafçısı, yazar, bölüm yönetmenleri ve yardımcıları gibi türlü çalışan gazeteciler ve bunlara yardımcı teleksçi, ressam, karikatürist, arşivci, düzeltmen vb. sanatçılar veya teknik işlerde çalışanlar bulunur.

Bu işlerde çalışanlar, yayın kuruluşunun iç örgütlenmesindeki yetki ve sorumluluk ilişkilerine ve görevlerine göre muhabir, foto muhabiri, bölüm şefi, yazar, yazı işleri sekreteri, yazı işleri müdürü, genel yayın müdür gibi adlar alırlar (15).

Gazeteci kavramının açıklığa kavuşması için Basın-İş Kanununun kapsamına giren fikir ve sanat işlerinin ne olduğunun tesbiti gerekmektedir. Kitle haberleşme araçlarında çalışan bir kimsenin 5953 sayılı Kanun anlamında gazeteci sayılabilmesi için birtakım şartların gerekliliği şarttır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

a-Gazete, Mevkute, Haber veya Fotoğraf Ajansında Çalışma.

5953 sayılı Kanuna göre bir fikir işçisinin gazeteci sayılabilmesi için Türkiye’de yayınlanan bir gazete veya mevkute veya herhangi bir haber veya fotoğraf ajansında çalışması gerekmektedir.

5953 sayılı Kanunun 1. maddesinde, 212 sayılı Kanunla değiştirilmeden önce, Kanunun kapsamına girecek işyerleri Türkiye’de yayınlanan mevkutelerle, haber, fotoğraf ajansları veya benzeri yayın müesseseleri ve matbaaları olarak gösterilmişti. 212 sayılı Kanunla getirilen değişiklikle benzeri yayın müesseseleri ve matbaaları deyimini çıkarılarak Kanunun uygulama alanı daraltılmıştır. Böylece devamlı yayın yapan yaynevlerinde fikir işçisi olarak

çalışanlar hakkında 5953 sayılı Kanun uygulanamayacaktır (16).

Basın İş Kanununun 2. maddesinde "Birinci maddenin kapsamı dahilinde bulunup da Devlet, Vilayet ve Belediyeler ve İktisadi Devlet Teşekkül ve Müesseseleriyle sermayesinin yarısından fazlası bu teşekküllere ait şirketlerde istihdam edilen memur ve hizmetliler hakkında bu kanun hükümleri uygulanamaz " diyerek kanunun istisnasını göstermiştir. Bunun nedeni bu işyerinin, kamu tüzel kişiliğine sahip olması ve buralarda çalışanların da memur statüsüne sahip olmasıdır. 5953 sayılı Kanunun çalışma komisyonu gerekçesinde, kanunun özel sektörde çalışan fikir işçilerinin haklarını korumak amacıyla hazırlandığı belirtilmiştir (17).

b-Fikir ve Sanat İşinde Çalışma

5953 sayılı kanunun uygulanabilmesi için, işçinin fikri faaliyetinin bedeni faaliyetinden fazla olması ve İş Kanunu kapsamı dışında kalması gerekmektedir. Gazete, dergi gibi yazılı eser basan veya bunlara haber veya fotoğraf sağlayan ajanslarda çalışan yazar, muhabir, redaktör, fotoğrafçı, ressam, karikatürist, çevirmen, düzeltmen gibi gazetecilik mesleğiyle doğrudan doğruya ilgili fikren çalışan kişiler Basın İş Kanununa göre gazetecilerdir. Bu işleri yapanlar doğrudan gazetecilik mesleği ile ilgili bir iş yapmaktadırlar. Bu çerçeveden bakıldığında gazete işletmesinin ilan, pazarlama, satış, personel, muhasebe bölümleri gibi yardımcı teknik ve hizmet bölümlerinde çalışanlar, sekreterler gazeteci sayılamazlar. Ancak Türk Hukukunda idare müdürlüğü konusunda birtakım tartışmalar vardır (18).

Oğuzman idare müdürlerini kanun kapsamı dışında tutarken, Özek idare müdürlerinin 5953 sayılı Kanun kapsamına alınacağını belirtmektedir. Özek'e göre 5953 sayılı Kanun ilk şekliyle fikir işçilerinin kimler olduğunu belirtmiş ve bunların arasında idare müdürlerini de saymıştır. Özek 212 sayılı Kanunun yeni bir Kanun olmadığını, 5953 sayılı Kanunu değiştiren bir Kanun olduğunu ifade ederek, " getirdiği değişiklikler fikir ve sanat işçisi terimini kullanıp örnekleri kaldırdığına göre gazete müdürleri ve idare müdürleri için bir değişiklik getirmiş değildir, " demektedir (19).

Buna karşılık Oğuzman idare müdürlerinin fikir ve sanat işi yapmadıklarını, sadece fikir işi yaptıkları için gazeteci sayılamayacaklarını söylemektedir (20).

Bu konu da Yargıtay kararlarına bakıldığında da herhangi bir kural

konmadığı görülmektedir.

Ancak bir gazetenin ilan, pazarlama, satış, personel, muhasebe bölümleri gibi teknik ve hizmet bölümünde çalışanlar fikir işçisi sayıldıkları halde gazeteci sayılmadıklarına göre (fikir ve sanat işi yapmadıkları için) ve gazetecilik fikir işçiliğinin bir türü olduğuna göre, idare müdürlerini gazeteci tanımı dışında tutmak daha rasyonel gelmektedir. Bir gazete işletmesinde 5953 sayılı Kanun kapsamına göre gazeteci sayılanlar ve kanunun getirdiği haklardan yararlanabilecek olanlar şöyle sıralanabilir.

Bir gazete işletmesinde çalışan yazar, muhabir, editör, editör yardımcısı, haber fotoğrafçısı, çevirmen, düzeltmen, ressam, karikatürist, yazı işleri müdürü, sorumlu müdür, yazı işleri sekreteri, genel yayın müdürü kanun kapsamındadır.

c-Ücret Alma Zorunluluğu

5953 sayılı Kanunun ilk şeklinde birinci maddenin son fıkrasında “ Bu kanunun şumulüne giren fikir ve sanat işlerinde ecir olarak çalışanlara gazeteci denir “, ifadesi vardı. 212 sayılı Kanun bu ifadeyi şöyle değiştirmiştir. “ Bu Kanunun şumulüne giren fikir ve sanat işlerinde ücret karşılığı çalışanlara gazeteci denir “ . Bu değişiklik ile ücret karşılığı çalışmak zorunluğu getirilmiştir. Ecir ise, ücret alınsın, alınmasın bir işyerinde fikir işçisi olarak çalışan kişi demektir. 212 sayılı Kanun ile getirilen değişiklik çalışma hayatı ile ilgili tüm yasal düzenlemelerdeki ücret esası temel alınmıştır (21).

Bu ücretin devamlı olması gerekir. Ayrıca işverenle gazeteci arasında bir hizmet akdinin yapılması gerekmektedir.5953 sayılı Kanun'un 13. maddesi; “ Gazeteci işverenle yaptığı mukavelede aksi zikredilmediği takdirde, dışarıda, basınla alakası olsun veya olmasın, başka iş tutmakta serbesttir” demektedir. Buna göre bir kimsenin gazeteci sayılması için geçimini münhasıran bu işten sağlaması koşulunu yasa koyucu vazgeçilmez olarak görmemektedir .

Ancak herhangi bir mevkuতে veya gazetede belirli zamanlarda yazı yazarlar, günlük haber yapanlar, resim, fotoğraf, karikatür satanlar gazeteci sayılmazlar. Serbest gazeteciler de aynı durumdadırlar.

d- İş Kanunu Kapsamı Dışında Olma Koşulu

Bir gazetede bedenen çalışan ya da bedeni faaliyeti fikri faaliyetine

üstün olanlar gazeteci sayılamazlar ve Basın-İş Kanununun kapsamına girmezler. Bu hükmün yer almasının nedeni, Basın-İş Kanununun yürürlüğe girdiği tarihte, bedenen çalışması fikri çalışmasına üstün olan işçileri kapsamına alan 3008 sayılı İş Kanunu yürürlükte olmasıdır. Bu nedenle bu hükmün konulması gerekmiştir. 3008 sayılı İş Kanununun yürürlükten kalkmış olması bu hükmün geçersiz olduğunu göstermez.

Amaç bir gazetede bedeni çalışması üstün olanları 5953 sayılı Kanun dışında bırakmaktır. Bedeni çalışması fikri çalışmasına üstün olanlar 1475 sayılı İş Kanununa tabidirler.

e-Gazeteciliğin Mesleği Olması Koşulu

Gazetecilik, özellikleri bulunan belirli bir bilgi ve beceri isteyen ayrı bir meslek olarak kabul edilir. Bu nedenle gazeteci sayılabilmek için, gazetecilik ilgili kişinin başlıca veya düzenli olarak yürüttüğü mesleği olmasıdır. Asıl işleri dışında ücretli veya ücretsiz çalışan yazarlar, üniversite öğretim üyeleri vb. kişiler tanım dışı bırakılmıştır. Arada sırada katkıda bulunanlar bu tip kişiler gazetecilikten geçimlerini sağlama gibi bir beklentileri zaten yoktur. Bu durumda ücret alma unsuru da gerçekleşmemiş olmaktadır.

f-Sözleşme Yükümlülüğü

212 sayılı Kanunla değişik 5953 sayılı Kanunun 4. maddesi gazeteci ile işveren arasında yazılı sözleşme yapılması zorunluluğunu getirmektedir. 4. maddeye göre, yapılacak sözleşmede; işin türü, ücret, gazetecinin meslek kıdemi ve iki yıllık çalışma sonucunda ücretinin % kaç oranında artacağı belirlenmelidir. Bu zorunluluk, Kanunun terfi, kıdem ve ücret konularında kabul ettiği kuralların uygulanabilmesi içindir.

9 maddeye göre de, “Mukavelenin yapıldığı işveren tarafından; feshi, fesheden tarafından Bölge Çalışma Müdürlüğüne, Mülkiye Amirliğine ve eğer gazeteci üye ise sendikasına, değil ise en fazla üyesi bulunan mesleki teşekküle, onbeş gün içinde beyanname ile bildirilir. Bu bildirimler gazetecinin meslek kıdeminin saptanabilmesi için zorunludur.

Söz konusu sözleşme gazeteciye 212 sayılı Kanunla getirilmiş olan, sosyal hakları ve güvencesini sağlar.

Yukarıda anlatılan özellikler mesleği gazeteci olanların tanımına uy-

gundur. Bu özelliklere sahip olmayan, ancak gazetecilik faaliyeti içinde olan ya da görülen kişiler vardır. Bunlar serbest gazeteciler, stajyer gazeteciler ve ülkemizde örnekleri görülen naylon gazetecilerdir.

1- Serbest Gazeteci

Serbest gazeteci, bağımsız çalışan gazete ve diğer kitle iletişim araçlarına haber yaparak veya günün olayları ile ilgili yazılar hazırlayarak gelir ve geçim sağlayan kişidir (22). Serbest gazeteci, aynı anda bir veya birkaç gazeteye düzenli olarak katkıda bulunabilirler ve böylece bağımsızlıklarını korurken tam gün çalışıyor olabilirler. 1977 yılında Uluslararası Gazeteciler Federasyonunca gerçekleştirilen bir araştırmada serbest gazetecilerin birtakım sorunları olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin sadece birkaç ülkede, serbest gazetecilerin ücretleri tatmin edici düzeydedir. Serbest gazetecilerin talep edecekleri ücret büyük ölçüde pazarlık güçlerine bağlıdır, sosyal güvenlik açısından da diğer meslektaşlarına nazaran kötü durumdadırlar. Bu sorunlar pek çok ülkede özel yasal önlemlerle ve serbest gazetecileri bünyelerine alan sendikalar sayesinde hafifletilmeye çalışılmaktadır(23).

Türkiye’de ise serbest gazeteciler 5953 sayılı Kanun hükümlerinden faydalanamazlar. Ancak 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile, serbest gazetecilere de sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkı tanınmıştır.

2-Naylon gazeteci

Ülkemizde, basına sağlanan resmi ilanlar, basın kartının sağladığı imtiyazlar ve özellikle geçmiş dönemlerdeki kağıt spekülasyonu, bir “Naylon Basın “ ve kadrosu yaratmış durumdadır.

Basınla ilgili kanunlara, kanunlardaki gazeteci tariflerine rağmen, bir süre gazetecilik yaptıktan sonra başka geçim kaynakları bulan bazı kimseler gazeteciliğin basın kartı da dahil birçok kolaylıklarından yoksun kalmamak için naylon basına kadro oluşturmuşlardır.

Naylon gazeteciler fiilen bu mesleği yapmadıkları halde sırf basın kartı alabilmek için herhangi bir gazetede çalışır gözükken kişilerdir. Bunlar kadroda gazeteci olarak görülürler. Gazetelere resmi ilan dağıtımında şart koşulan asgari kadrolar, gazetede çalışmayan ancak adları bordrolarda yer alan ve sigorta primleri ile vergileri bile kendileri tarafından ödeyen bu kişiler, tarafından doldurulmaktadır(24).

3-Stajyer gazeteci

5953 sayılı Basın-İş Kanununun 10. maddesine göre mesleğe yeni giren, deneme süresi olan üç ay içinde çalışan gazeteciye stajyer gazeteci denir. Bir gazeteci daha önce başka bir işyerinde stajyer gazeteci olarak çalışmışsa, yeni bir işyerinde işe başladığında yeniden staja tabi tutulamaz.

Kanuna göre bir gazetede ki stajyer gazeteci adedi mukaveleli yazı işleri kadrosunun % 10'nu geçemez. Ancak TGS'nin son yıllarda yaptığı Toplu İş Sözleşmelerinde bu oranın % 5'e düşürüldüğü görülmektedir (25). TGS ile Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş arasında yapılan 1.1.1989 - 31.12.1990 tarihlerini kapsayan sözleşmenin 22. maddesi stajyer gazeteci sayısının mukaveleli fikir işçileri kadrosunun % 5'ni geçemeyeceği yolundadır.

Sonuç olarak, kanunlarımıza göre fikir işçisi sayılan gazetecinin kesin bir tanımının yapılamaması özellikle istihdam ve çalışma koşulları söz konusu olduğunda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Gazetecinin tanımını veren kanunlar ise mevcut kanunun uygulama alanını belirlemek için yapılan tanımlardan öteye gitmemektedir. Bu noktada önemli olan, belli kanunlar çerçevesinde tanım yapmanın yanı sıra, gazetecilik mesleğinde gözüken kişilerin gerçekte bu mesleği sürdürüp sürdürmedikleri ve mesleği sürdüren gazetecilerin haklarının korunmasıdır. Gazetecilik mesleğinde, sözleşme akti olmadan yıllarca kadrosuz çalışan gazeteciler mevcutken, bu meslekle ilgisi olmayan kişiler gazeteci muamelesi görmektedirler.

Bu durumu önleyebilmek için, kadroya alınma ve sosyal güvenliği sağlayacak olan "Yazılı Mukavele" şartının işverenlerce yerine getirilmesi ön koşul olarak görülmeli, bu noktada gereken tedbirler alınmalıdır.

DİPNOTLAR

- (1) David H. Weaver - G. Cleveland Wilhoit, **The American Journalist**, Indiana University Press, Bloomington, 1986, s. 105.
- (2) Daniel Jungua, "Mesleği Gazeteci", **Medya Dünyası**, der. Jean-Marie Charon, İletişim yay. 1992, s. 295.
- (3) G. Bohere, **Gazetecilik Mesleği**, ILO, Ankara, 1986, s.7 .
- (4) John Hohenberg, **Gazetecilik Mesleği**, çev.filiz Ofluoğlu, İstanbul, 1963, Gazeteciler Cemiyeti yay. no. 1, s.22.
- (5) Cevat Fehmi Başkut, **Gazetecilik Dersleri**, İstanbul, sermet matb.,İÜ

- yay. no.1233,1967, s. 19.
- (6) William Rivers, Theodore Peterson, Jensen Jay, **The Mass Media and Modern Society**, San Francisco, Reinhart Press, 1971, s.70.
- (7) Bohere, op. cit. s. 9.
- (8) David Wainwright, **Journalism**, Heinemann London, 1986, s.157-158.
- (9) John C. Merrill, **Global Journalism Survey of International Communication**, Longman, London, 1991, s. 115.
- (10)Bohere, op. cit. s. 9.
- (11)Weaver, op. cit.s.2.
- (12) Çetin Özek, **Türk Basın Hukuku**, İstanbul, İÜHFY, no.538,1978, s. 33.
- (13) Yusuf Tavus, **Basın Kartı Meselesi**, Mayataş matb., İstanbul, 1974, s.9.
- (14) **Gazeteci Kimdir**, Basın Konseyi, İstanbul, 1993, s.5.
- (15) İlhan Bardakçı, **Gazetecilik Rejimleri Tarihi Tekniği**, Ankara, Toyako matb., 1968, s. 64.
- (16) Özek op. cit. s. 803.
- (17) Çetin Özek, “ Basın Hukukumuzda Göre Fikir İşçileri ile İşverenler Arasındaki Hukuki Münasebet, **İÜHFY cilt. 18**, sayı 1, s. 67.
- (18) Sulhi Dönmezer, **Basın ve Hukuku**, İstanbul, İÜ yay. no. 2213, 1976, s. 352.
- (19) Özek, op. cit. s. 788-805.
- (20) Kemal Oğuzman, “Gazetecilerin Mesleki ve Sosyal Hakları ve Bunların Korunması “, İstanbul, **İÜHFY, cilt XXXII. sayı 2-4’den ayrı bası**, 1967, s. 6.
- (21) Özek., op. cit. s. 803.
- (22) Henry Iri, Beatrice Freeman, **Careers and Opportunities in Journalism**, New-York, 1966, s. 201.
- (23) Bohere, op. cit. s. 11.
- (24) Yusuf Tavus, op. cit s.12.
- (25) TGS ile Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş arasında yapılan 1.1.1989- 31.12.1990 tarihlerini kapsayan sözleşmenin 22. maddesi stajyer gazeteci sayısının mukaveleli fikir işçileri kadrosunun % 5’ ini geçemeyeceği yolundadır.